

Kääntäjien aineistot arkistoissa

Hanna Karhu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Helsingin yliopisto
Sakari Katajamäki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Helsingin yliopisto

Abstract

The present article is based on the workshop “Translators’ Materials in the Archives” held at the XVIII KäTu Symposium on Translation and Interpreting Studies, University of Helsinki, 21 May 2021. The article focuses on the types of material related to translation available in the archival collection of literature and cultural history of the Finnish Literature Society (SKS), and the diverse existing search aids. The aim of the article is to lower the threshold for researchers and translators to make use of archives and thus gain new perspectives on their own work. The article introduces archival material related to translation at a general level. Moreover, it examines what archive catalogues can tell researchers interested in translation and discusses the special features of archival material as research sources. The many-sided archives of two poets and translators, Otto Manninen (1872–1950) and Juhani Siljo (1888–1918), are used in the article as illustrative examples.

Keywords: archives, archive catalogues, textual scholarship, translators’ archives, translating into Finnish

Avainsanat: arkistot, arkistoluettelot, tekstuaalitieteet, kääntäjien arkistot, suomentaminen

1 Johdanto

Käännöskirjallisuus kuuluu olennaisesti suomalaiseen kulttuuriin. Kirjastoihin tallennetuista kirjoista ja lehdistä avautuu mitä monimuotoisimpia näkymiä niin käännöksiin kuin kääntäjien, kirjailijoiden, kustantajien ja muiden kirjallisuuden ammattilaisten toimintaan. Kuva kääntämisestä ja käännöskirjallisuuden historiasta jää kuitenkin yksipuoliseksi, jos se perustuu ainoastaan painettuihin ja alun perin julkaistaviksi tarkoitettuihin lähteisiin. Näistä lähtökohdista järjestettiin 21.5.2021 Helsingin yliopistossa pidetyssä XVIII Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumissa työpaja Kääntäjien aineistot arkistoissa. Laura Ivaskan (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Turun yliopisto) ja Sakari Katajamäen koolle kutsuma työpaja oli alun perin tarkoitus toteuttaa keväällä 2020 SKS:n arkiston tiloissa Helsingin Kruununhaassa, mutta tapahtuma siirtyi koronapandemian vuoksi vuoteen 2021 ja

toteutettiin etäyhteydellä Katajamäen ja Tommi Dunderlinin (SKS ja Helsingin yliopisto) moderoimana.¹

Tutkijoille ja kääntäjille suunnattu työpaja houkutteli mukaan toistakymmentä osallistujaa, jotka saivat tiiviin tietopaketin SKS:n arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmista ja pääsivät jakamaan omia kokemuksiaan. Työpajassa paneuduttiin arkistoluetteloihin Dunderlinin johdolla sekä runoilija ja suomentaja Otto Mannisen (1872–1950) käännöskäsikirjoituksiin Hanna Karhun johdolla.² Lisäksi Karhu piti esitelmän arkistoaineistoista tutkijan näkökulmasta ja arkistotutkija Tarja Soiniola (SKS) esitelmöi SKS:n arkiston aarteista ja antoi esimerkkejä sellaisista kääntämiseen liittyvistä aineistoista, jotka ovat jääneet taustoiltaan arvoituksellisiksi.

Keskustelevan työpajan päätteeksi esitettiin toive tulevan työpajan tai seminaarin teemaksi: kääntämisen ja käännösten määrittelyn kysymykset. Aihe nostaisi esille kiinnostavia raja-alueita käännöskirjallisuuden ja esimerkiksi käännöksiin pohjautuvan näyttämötaiteen ja arkistoaineistojen piiristä. Nämä kysymykset voisivat myös hedelmällisillä tavoilla vaikuttaa käsitteellisiin jäsenyksiin käännöstieteen alalla.

Tämä artikkeli pohjaa Kääntäjien aineistot arkistoissa -työpajan teemoihin, nostaa esiin arkistojen merkitystä käännöstutkimukselle sekä avaa arkistotutkimuksen erityispiirteitä ja perusteita. Samoin kuin työpajan, myös artikkelin tavoitteena on madaltaa tutkijoiden ja kääntäjien kynnystä mennä arkistoon tutustumaan aineistoihin ja siten saada uusia näkökulmia omaan tutkimukseen. Artikkelissa esitellään ensin luvussa 2 kääntämiseen ja käännöskirjallisuuteen liittyviä arkistoaineistoja ja niiden tutkimusta yleisellä tasolla sekä avataan arkiston käsitettä, minkä jälkeen luvussa 3 käsitellään alan aineistoja ja tiedonhaun välineitä SKS:n arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmissa. Luku 4 tarkastelee, mitä arkistoluettelot voivat kertoa kääntämisestä ja käännöskirjallisuudesta kiinnostuneelle tutkijalle, sekä kertoo SKS:ssa vuosina 1885 ja 1991 laadituista käännösaineistoja koskevista luetteloista. Luvussa 5 käsitellään arkistoaineistojen erityispiirteitä tutkimuslähteinä. Luvun esimerkkitapauksena on Otto Mannisen laaja arkisto, joka sisältää monipuolisesti kääntämiseen liittyviä aineistoja ja siten valaisee erilaisia kääntämisen prosesseja.

2 Kääntäminen ja arkistoaineistot

Kirjallisuuden kääntämisen ja käännöskirjallisuuden tutkijoille arkistoaineistot ovat tärkeitä, sillä ne avaavat näkymiä suomalaisen kirjallisuuden varjohistorioihin nostamalla esille julkaisemattomia käännöksiä, toteutumattomia käännöshankkeita sekä vähälle huomiolle jääneitä tai täysin tuntemattomia kääntäjiä. Arkistoaineistoja tutkimalla voi selvittää myös tunnettujen käännösten taustoja. Arkistolähteet – kirjeet, päiväkirjat, käsikirjoitukset, marginaalimerkinnot, haastattelut, sopimukset, kuitit ja lehtileikekokoelmat – täydentävät kuvaa kääntämisen käytännöistä ja niiden

---

¹ Työpaja toteutettiin osana Koneen Säätiön rahoittaman tutkimushankkeen *Kääntämisen jäljet arkistoissa* (2021–2025) toimintaa.

² Dunderlin käytti esimerkkiaineistonaan Juhani Siljon (1888–1918) arkistosta laadittua luetteloa. Hän avaa pienryhmän keskustelua ja Siljon arkistoluetteloa kirjoituksessaan ”Kääntäjien jäljet arkistoluetteloissa” (Dunderlin 2021).

historiallisista muutoksista. Lisäksi arkistoaineistojen avulla voi tutkia muun muassa kääntämisen prosesseja geneettisen kritiikin (ransk. *critique génétique*) menetelmin, eli analysoimalla erilaisia kirjoittamisen vaiheita tai kirjailijan- ja kääntäjän työn vuorovaikutteisuutta. Jos saman teoksen suomennoksista on säilynyt arkistoaineistoa eri vuosikymmeniltä, käännosten kumulatiivisia pitkän aikavälin muutosprosesseja on mahdollista seurata tutkimalla vuosien saatossa muuttuneita painettuja laitoksia, käsikirjoitusversioita ja niiden tekstikerrostumia sekä kääntäjien painettuihin teoksiin tekemiä marginaalimerkintöjä.

Sanaa **arkisto** käytetään kolmessa peruserkityksessä.³ Tässä artikkelissa sillä viitataan usein henkilön toiminnasta tai yhteisön tehtävien hoitamisesta kertyneiden asiakirjojen kokonaisuuteen, kuten yhden kääntäjän työstä kertyneeseen asiakirjojen kokonaisuuteen. Yhteisöä tai henkilöä kutsutaan tällöin **arkistonmuodostajaksi**. Toisaalta sanalla **arkisto** voidaan viitata myös organisaatioon tai laitokseen, joka säilyttää arkistoa tai arkistoja, esimerkiksi SKS:n arkistoon; jäljempänä käytetään välillä tässä merkityksessä sanaa **arkistoinstituutio**. Lisäksi **arkisto** voi tarkoittaa konkreettista arkistotilaa, kuten yrityksen toimitiloissa olevaa huonetta, jossa yritys säilyttää arkistoaineistojaan. Sanalla **kokoelma** viitataan yksityishenkilön tai yhteisön suunnitelmallisen keräilytyön tai aineiston vastaanottaneen laitoksen järjestelytyön tuloksena syntyneeseen asiakirjakokonaisuuteen, jolloin järjestely- tai keräilytyön suorittanut henkilö tai yhteisö ei ole arkistonmuodostaja. (Lybeck ym. 2006: 14, 16; Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt 1997: 4.)⁴ Käytännössä myös kokoelma-sanaa käytetään eri tasojen merkityksissä. Esimerkiksi SKS:n arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmat sisältävät sekä arkistoja että kokoelmia, kuten Otto Mannisen arkiston ja Suomen Näyttämöiden Liiton kokoelman.

Kääntämiseen ja käännoiskirjallisuuteen liittyvää arkistoaineistoa on paitsi arkistoissa ja kirjastoissa myös erilaisten toimijoiden omissa arkistoissa. Kirjallisuuden kääntämisen ja käännoiskirjallisuuden alalla keskeisiä arkistoja on SKS:n arkiston lisäksi muun muassa Kansalliskirjastossa, Kansan Arkistossa ja Työväen Arkistossa, Svenska litteratursällskapet i Finland -yhdistyksen arkistossa, Päivälehdien arkistossa, Teatterimuseossa, Helsingin ja Tampereen kaupunginarkistoissa sekä Tampereen ja Oulun yliopistojen ja Åbo Akademin kirjastoissa. Joiltain kääntämisen alan arkistonmuodostajilta on arkistoja useampien arkistoinstituutioiden kokoelmissa.

Suomalaisista käännoستieteilijöistä arkistojen käyttöä ovat tarkastelleet kokoavista näkökulmista Pekka Kujamäki (2018) sekä Outi Paloposki (2014), joka esittelee myös alan aiempaa suomalaista tutkimusta. Suomalaiseen kirjallisuuteen liittyvä käännoستieteellinen arkistolähteitä hyödyntävä tutkimus on koskenut muun muassa kääntäjien työtapoja (Paloposki 2017), kustantajien ja kääntäjien yhteistoimintaa (Paloposki 2017, 2021), välikielten kautta kääntämistä (Ivaska 2020), suomentamisen normeja (Nordlund 2018) sekä tyttökirjojen ruotsinnoksia ja suomennoksia (Leden 2021).

³ Sana arkisto on saanut myös muita merkityksiä poststrukturalistisen ajattelun myötä, ks. esim. Cordingley & Hersant 2021b: 11–15.

⁴ Käsitteiden määrittelystä ja muuttumisesta ks. Lampela 2016; Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä 2015: 9–10; Lybeck ym. 2006: 14, 16; Hupaniitti 2021a: 9, 2021b: 29–31.

Geneettisen kritiikin näkökulmista käännoimintaa Suomessa ovat tarkastelleet Karhu (2010a) ja Ivaska (2020).

Laajemmin kirjallisuuden alan arkistoja käsitteleviä kokoomateoksia ovat *Salaamalla kirjallisia muistikuvia ja löytöjä* (Ilomäki ym. 1998), *Lukemattomat sivut: Kirjallisuuden arkistot käytössä* (Hyttinen & Kivilaakso 2010) sekä *Arkistot ja kulttuuriperintö* (Hupaniittu & Peltonen 2021). Niissä kaikissa puhutaan myös SKS:n arkistosta, joka tässä artikkelissa toimii esimerkkinä kirjallisuuden kääntäjien aineistoja säilyttävästä arkistosta. Eri arkistojen aineistokokonaisuudet rakentuvat ja muuntuvat vähitellen ja ovat sidoksissa instituutioiden vaihtuviin tavoitteisiin ja koko arkistoalan muutoksiin, ja usein saman toimijan, kuten kääntäjän, kirjailijan tai kustantajan, aineistoja voi olla eri arkistoissa. Siksi mainitun kaltaiset teokset ovat käännoitieteelle hyödyllisiä silloinkin, kun artikkeleiden aiheet eivät liity suoraan kääntämiseen. Niiden avulla on helpompi ymmärtää, miksi joitakin aineistoja on säilynyt ja toisia ei, ja ne auttavat näkemään aineistojen välisiä yhteyksiä sekä löytämään lähteitä omaan tutkimukseen.

Kolmisenkymmentä vuotta sitten Raija Majamaa piti Käännoitutkimuksen suunnittelu- ja neuvottelupäivillä (Oulun yliopisto 6.3.1991) esitelmän ”Kääntäminen Suomessa: Katsaus 1800-luvun aineistosta lähtien” (Kaskela 1991: Liite 1; ks. myös Majamaa 1991c). Tuolloin käydyissä keskusteluissa nousi esille aiheita, jotka ovat edelleen ajankohtaisia:

jos halutaan nostaa kääntämisen tutkimuksen profiilia, voitaisiin kiinnittää huomiota kääntämisen prosessiin ja sen tutkimiseen. [– –] Kuten näiden päivien aikana on havaittu on tutkimusmateriaalia saatavissa juuri esimerkiksi SKS:n kautta. Tämä materiaali riittäisi suurtenkin projektien käyttöön. [– –] Aiheet voisivat olla painotuksellaan filologisia, lingvistisiä, kääntämiseen liittyviä jne. (Kaskela 1991: 22.)

Sittemmin juuri tällaista hanketta ei ole vielä toteutettu, mutta hiljattain alkanut Koneen Säätiön rahoittama monitieteinen tutkimushanke *Kääntämisen jäljet arkistoissa* (2021–2025) ajaa samantapaisia tavoitteita. Hanke pyrkii kartoittamaan yleisesti kääntämiseen liittyvää arkistoaineistoa Suomessa sekä laatimaan tarkemman selvityksen SKS:n arkistosta ja mahdollisista muista valituista arkistoista. Lisäksi hankkeen tutkijat kirjoittavat tapaustutkimuksia, jotka valaisevat kirjallisuuden kääntämisen prosesseja ja suomalaisen käännoiskirjallisuuden historiaa arkistoaineistoja painottavista näkökulmista. (Ks. Ivaska ym. 2021.)⁵ Hanke yhdistää kirjallisuudentutkimuksellisia, käännoitieteellisiä ja tekstuaalitieteellisiä (engl. *textual scholarship*) näkökulmia tavalla, joka on kansainvälisestäkin tuore (ks. mm. Munday 2013; Munday 2014; Cordingley & Montini 2015; Nunes ym. 2020; Cordingley & Hersant 2021a). Lisäksi hankkeessa reflektoidaan arkistotutkimuksen erityispiirteitä.⁶

⁵ SKS:n tutkimusosastolla toteutettavassa hankkeessa työskentelevät Katajamäki (vastuullisena johtajana), Dunderlin ja Ivaska Koneen Säätiön rahoituksella sekä Karhu, joka päätyökseen tekee tutkimusta muissa tutkimushankkeissa.

⁶ Arkistoaineistoihin viittaaminen voi esimerkiksi olla haastavaa, sillä viittauksia ei aina voi paikantaa yhtä tarkasti kuin painettuja lähteitä käytettäessä (Karhu 2010b).

3 Kääntämiseen liittyvät aineistot SKS:n arkistossa

SKS:n arkisto on yksi Suomen parhaista arkistoista kirjallisuuden kääntämiseen ja käänöskirjallisuuteen liittyvistä arkistoaineistoista kiinnostuneille tutkijoille. Arkistokokoelmien kartuttamisella on oikeastaan aina ollut sija vuonna 1831 perustetun seuran toiminnassa. Keskeiseksi toiminta-alueeksi arkistotyö on kuitenkin vakiintunut vaiheittain, mistä edelleen näkyy jälkiä kokoelmien muodostumisen ja niihin viittaamisen historiassa. Vuonna 1935 seuran perustettiin Kansanrunousarkisto, ja 1950-luvun alusta alkaen alettiin valmistella sen rinnalla toimivaa kirjallisuuden alan aineistoille omistautuvaa itsenäistä arkistoa. Kirjallisuus- ja kulttuurihistoriallinen käsikirjoitusarkisto aloitti toimintansa 1962, jolloin se oli vielä osa seuran kirjastoa. Itsenäisenä osastona, Kirjallisuusarkistona, se aloitti 1971. (Sala 2001; Häggman 2012: 359, 418–419, 2015: 145–150.) Vuonna 2016 Kirjallisuusarkisto ja Kansanrunousarkisto yhdistettiin yhdeksi arkistoksi, joka kuitenkin jakautuu edelleen kirjallisuuden ja kulttuurihistorian sekä perinteen ja nykykulttuurin kokoelmiksi (Peltonen 2021a: 215).

Kääntämiseen liittyviä arkistoaineistoja löytyy SKS:n kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmasta. 2010-luvun puolivälissä tehdyn selvityksen⁷ mukaan SKS:n kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmissa oli 1 831 henkilöarkistoa. Niistä noin puolet oli kirjailijoiden, taiteilijoiden, kääntäjien ja tutkijoiden henkilöarkistoja ja lähes 30 prosenttia opettajien, toimittajien ja ylempien toimihenkilöiden arkistoja. Eniten henkilöarkistoja oli 1890–1910-luvulla syntyneiltä ja toiseksi eniten 1920–1930-luvulla syntyneiltä. (Peltonen 2021a: 220–221.)

Kääntämisen ja käänöskirjallisuuden näkökulmista kiinnostavia aineistokokonaisuuksia ovat etenkin käänöskäsikirjoituksia, kirjeenvaihtoa ja muita kääntämiseen liittyviä dokumentteja sisältävät henkilöarkistot sekä kustantamoiden ja julkaisujen arkistot ja kokoelmat. Käänöskäsikirjoituksia on sijoitettu lisäksi erilliskäsikirjoitusten kokoelmiin.⁸ SKS:n arkiston kirjekokoelmassa on 1 400 luetteloitua kirjekokoelmaa, joissa on yli 230 000 kirjettä (Peltonen 2021a: 236). Paperiaineistojen ohella SKS:n arkistossa on paljon kuva-aineistoa sekä kirjailijahaastatteluja ja muita äänitteitä.⁹

Silloinkin kun arkiston asiakas on kiinnostunut nimenomaan tietyn kääntäjän toiminnasta, kiinnostavaa aineistoa voi olla myös muiden toimijoiden kuten alkuteosten kirjoittajien, kustantajien, tutkijoiden tai kriitikoiden arkistoissa. Jos kääntäjä on kommentoinut käänöksiään kirjeitse, ne löytyvät kirjeiden vastaanottajien arkistoista.

Tutkija voi etsiä arkistoaineistoja SKS:n arkiston hakemistoista, jollaisia ovat yleisluettelo, pääkortisto sekä arkistoluettelot. Niissä kääntäjät eivät kuitenkaan

---

⁷ Arkistotietokanta Vakan metatietoihin pohjautuva selvitys on tehty alun perin vuonna 2014 ja päivitetty 2016.

⁸ Erilliskäsikirjoituksia on muun muassa asiakirjojen koon perusteella jaettu ja yhdistetty A-, B-, C- ja AB-sarjoiksi (Peltonen 2021b: 57–58). Myöhemmin käsikirjoituksia on revisioiden yhteydessä palautettu niiden henkilöarkistojen yhteyteen, joista ne on aikanaan irrotettu erillissarjoihin. Revisioidilla tarkoitetaan vanhan ja luetteloidun aineiston uudelleen arviointia, jonka myötä aineistoa järjestellään ja kuvaillaan uudelleen vallitsevien käytäntöjen mukaisesti (mas. 60–61).

⁹ SKS:n arkiston kirjailijahaastatteluista ks. Majamaa 1987; Sala 1987; Kivilaakso & Ratinen 2010; Peltonen 2021a: 216, 218, 235.

muodosta omaa erillistä kategoriaansa, vaan kääntämiseen liittyviä aineistoja voi etsiä joko tiedossa olevien henkilöiden nimillä tai tarkastelemalla laajemmin, onko hakemistoissa mainintoja kääntämiseen liittyvistä aineistoista.

Ennen arkistossa vierailua tietoja aineistoista voi selvittää verkossa olevasta kirjallisuuden ja kulttuurihistorian aineistojen yleisluettelosta.¹⁰ Se sisältää erilliset luettelot muun muassa henkilöarkistoista, julkaisuista ja toimitusaineistoista, yhteisöarkistoista sekä kokoelmista, jollaisia ovat esimerkiksi Suomen Näyttämöiden Liiton kokoelma ja Werner Söderström Osakeyhtiön käsikirjoitusarkisto. Yleisluettelo antaa perustiedot aineistosta. Esimerkiksi runoilija ja suomentaja Juhani Siljon arkisto esitellään näin:

Kuva 1: Ruutukaappaus yleisluettelosta 30.8.2021.

Yleisluettelon lisäksi verkossa voi lukea luetteloita kirje-, kuva- ja leikekokoelmista ja kirjailijahaastatteluista sekä Kansankirjoittajien aineistoja -luettelo ja Henkilökuvatietokantaa.¹¹ Myös SKS:n tietopalvelulle voi esittää kysymyksiä sähköpostitse (arkisto@finlit.fi). Tietopalvelusta voi alustavasti tiedustella esimerkiksi, löytyykö arkistosta aineistoja jonkin tietyn teoksen käännöksistä.

SKS:n arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmat sijaitsevat tällä hetkellä osoitteessa Mariankatu 19 Helsingin Kruununhaassa, mutta ovat muuttamassa vuoden 2022 aikana uusiin tiloihin (Hallituskatu 1). Siellä voi käyttää arkistoluetteloiden ohella perustietoja sisältävää pääkortistoa sekä kirjekortistoja¹², jotka on aakkostettu kirjeen kirjoittajan ja vastaanottajan mukaan. Arkistosalissa kannattaa pyytää apua

¹⁰ Ks. <https://www.finlit.fi/fi/arkisto/kirjallisuuden-ja-kulttuurihistorian-arkistoaineistot/tekstiaineistot/kirjallisuuden-ja>.

¹¹ Ks. <https://www.finlit.fi/fi/arkisto/kirjallisuuden-ja-kulttuurihistorian-arkistoaineistot>.

¹² Kirjekortiston ylläpito lopetettiin 1990-luvun alussa (tieto SKS:n tutkija Ilkka Välimäeltä 23.8.2021).

henkilökunnalta, joka voi etsiä asiakkaille aineistoa myös Kansallisarkiston yksityisille valtionapuarkistoille tarjoamasta AHAA-järjestelmästä. Arkistoammattilaisten apu on tärkeää, sillä aineistojen hakemisen ja kuvailun tavat kehittyvät koko ajan ja kokonaisuuksien suvereeni hallinta edellyttää myös tietoa aiemmista käytännöistä.

4 Mitä arkistoluettelot kertovat kääntämisestä ja käännöskirjallisuudesta kiinnostuneelle tutkijalle?

Silloin kun jonkun kääntäjän, kirjailijan tai muun toimijan arkistosta on laadittu arkistoluettelo, luettelo antaa hyvän lähtökohdan arkistoon tutustumiseen ja oman työskentelyn suunnittelemiseen. Arkistoluettelot muodostavat oman tekstilajinsa. Niiden lukeminen vaatii hieman harjoittelua, niin kuin minkä tahansa uuden tekstilajin haltuunotto. Luetteloita voi hyödyntää paitsi arkistoaineistojen etsimiseen ja käyttämiseen myös yleisemmin jonkin tutkimusaiheen kartoittamiseen. Luetteloiden käytössä korostuvat aineistojen toisinaan vaikeasti hahmotettava ja tiedoiltaan aukkoisen luonne, luetteloiden väistämätön tulkinnallisuus sekä eri aikoina laadittujen luetteloiden eroavaisuudet. Parhaan kuvan aineistoista ja niiden historiasta sekä arkistojen välisistä suhteista saa tarkastelemalla aineistoja ja eri arkistohakemistoja rinnakkain sekä hyödyntämällä muita lähteitä.

Arkistoluetteloiden eri sarjoja tutkimalla voi etsiä tietoja aineistotyypeittäin. Sarjalla tarkoitetaan tässä muodoltaan, tehtävältään tai sisällöltään yhteenkuuluvien arkistoyksiköiden kokonaisuutta, jolla on yhteinen nimeke. (Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt 1997: 5). SKS:n arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmiin liittyvissä henkilöarkistojen luetteloissa sellaisia ovat esimerkiksi A Biografica, B Kirjeenvaihto, C Käsikirjoitukset, D Toiminta-asiakirjat, E Lehtileikkeet, F Painotuotteet, G Kuvat, H AV-tallenteet, J Piirustukset sekä L Muiden aineistot.

SKS:n arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmassa sijaitsevan Juhani Siljon (1888–1918) arkiston luettelo valaisee hyvin arkistoluetteloiden luonnetta kääntämisestä ja käännöskirjallisuutta koskevan tutkimuksen lähteinä. Runoilijana tunnetun Siljon monipuolinen toiminta kirjallisuuden eri aloilla sekä hänen arkistonsa kääntämiseen liittyvät dokumentit havainnollistavat hyvin, miten kääntämiseen liittyviä arkistojälkiä voi löytyä eri toimijoiden arkistoista. Siljon arkistoluettelosta voi poimia esimerkiksi alla lueteltuja dokumentteja, joista erityisesti runojen ja aforismien kokoelmaan *Selvään veteen: Runoja ja tunnuslauseita* (1919) liittyvät aineistot ovat kiinnostavia. Siljon rakastetun, kirjailija Ain’Elisabet Pennasen (1881–1945) runoilijan kuoleman jälkeen toimittama teos sisältää useiden saksan- ja ruotsinkielisten kirjailijoiden teosten suomennoksia:

C KÄSIKIRJOITUKSET

Ca Julkaistut runoteokset

Selvään veteen. Runoja. 3 luonnosvihkoa, jotka sisältävät myös muita runoja ja käännöksiä, sekä 67 liuskaa runokäsikirjoituksia. Kl. 28687.¹³

¹³ Luettelon Kl.-alkuiset tunnisteet viittaavat SKS:n arkiston kartuntaluetteloon. Oma kartuntaluettelo kirjallisuuden ja kulttuurihistorian aineistoille aloitettiin 16.3.1898. Sitä ennen SKS:n kirjastolla ja

E LEHTILEIKKEET

Leikekokoelma 612

Selvään veteen liittyviä artikkeleita. 1 kuori.

F PAINOTUOTTEET

Kirjat

Siljo, Juhani: *Selvään veteen. Runoja ja tunnuslauseita*. Kustannusosakeyhtiö Otava, 1919. Kirjassa omistus: ”Viimeinen muisto Anna-Marialle” ja etulehdillä useita merkintöjä.

Siljo, Juhani: *Selvään veteen. Runoja ja tunnuslauseita*. Kustannusosakeyhtiö Otava, 1919. Kanneton, etulehdellä merkinnät Anna-Maria Tallgren 1919 ja alalaidassa Repo, Eino. Kirjan muut merkinnät ilmeisesti A.-M. Tallgrenin muistiinpanoja.

Luettelossa viitataan myös Siljon käännöksiin, jotka sijaitsevat erilliskäsikirjoitusten A-sarjassa mutta jotka on tarkoitus revisioinnin yhteydessä siirtää osaksi Siljon arkistoa (SKS KIA. Juhani Siljon arkisto):

A 2520 Henrik Ibsen: *Kansanvihollinen*. Suom. J. Siljo. 244 l. Kl. 10221. Saatu 10.9. 1968 Fr. Lindströmin jäämistöstä.

A 2522 Kleistin ”Rikotun ruukun” suomennos. Käsikirjoitus. IV:o, 94 s. Pk. 4.III.1936. Kl. 7504.

A 2524 Lessingin ”Nathan Viisaan” suomennos. I–III 3. Kl. 5321a.

A 2525 Lessingin ”Nathan Viisaan” suomennos. III 4 – V. Kl. 5321b.

A 2527 Näytelmäsuomennosten käsikirjoituksia. Pk. 4.III. 1936. Kl. 7509.

Lisäksi luettelosta käy ilmi, että Siljon arkistoon kuuluu valokuvia (SKS:n arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelman kuvakokoelma) sekä kirjekokoelmat 151, 152 ja 841, joissa on kirjailijan saamia ja kirjoittamia kirjeitä.

Aivan kaikista SKS:n arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmiin kuuluvista arkistoista ei ole laadittu varsinaista arkistoluetteloa; osasta löytyy tietoa vain pääkortistossa. Luetteloitujakin arkistoaineistoja tutkimalla nousee esille paljon sellaista, mitä arkistoluetteloista ei käy ilmi. Dunderlin esimerkiksi on havainnut, että Juhani Siljon arkistossa on enemmän Lessingin ja Kleistin draamojen suomennosversioita kuin luettelossa mainitaan. Lisäksi arkistossa on Siljon laatima lista ”Suomennettaviksi”, jossa hän luettelee nimiä ja teoksia. Yksi nimistä, joihin Dunderlin kiinnittää huomiota, on tuntemattomaksi jäänyt tanskalais-norjalainen kirjailija Amalie Skram. Ilman Siljon arkistoa emme voisi tietää hänen harkinneen Skramin kääntämistä suomalaiselle yleisölle. (Dunderlin 2021.)

Aiemmin SKS:n arkistossa olevia kääntämiseen liittyviä aineistoja on luetteloitu ainakin kahdesti. Seuran kirjastonhoitajana toimineen Kustavi Grotenfeltin luettelossa ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran käsikirjoitusten kokoelma” (1885) on erikseen luku kaunokirjallisuuden suomennoksille (tietueet 694–711), minkä lisäksi luettelossa on muunkielisiä käännöskäsikirjoituksia (”Muunkielistä runoutta”, 712–730) sekä sanakirja-aineistoja (731–752) (Grotenfelt 1885). Majamaa (1991a; 1991b) on puolestaan laatinut edellä mainitun esitelmän ”Kääntäminen Suomessa: Katsaus 1800-luvun aineistosta lähtien” taustatyönä SKS:n kirjallisuusarkistossa luettelot ”Kaunokirjallisuuden käännöksiin liittyvää arkistoaineistoa 1700-luvulta lähtien” ja ”Kään-

---

käsikirjoituskokoelmilla oli vuosina 1831–1897 yhteinen kartuntakirja, johon saapunut aineisto, luovuttaja ja aineiston määrä kirjattiin. Myös SKS:n pöytäkirjoihin on tehty merkintöjä vastaanotetuista aineistoista. (Peltonen 2021b: 52.)

tämiseen liittyvää kielitieteellistä arkistoaineistoa”, joissa molemmissa on noin 400 tietuetta.¹⁴

Iman Grotenfeltin ja Majamaan pioneiritöiden kaltaisia kokoavia arkistoluetteloita on vaikea muodostaa kokonaiskuvaa kääntämiseen liittyvistä aineistoista saati etsiä lähteitä johonkin temaattisesti tai aineistotyypeittäin rajattuun tutkimushankkeeseen. *Kääntämisen jäljet arkistoissa* -hankkeen piirissä tehtävän kartoitustyön on tarkoitus laajentaa entisestään käsitystä siitä, minkälaisia kääntämiseen liittyviä aineistoja on säilynyt. Hankkeessa syntyneen tämänhetkisen alustavan ja suuntaa-antavan arvion perusteella noin tuhannesta SKS:n arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmien arkistosta ja kokoelmasta on saatavilla luettelo ja niistä noin 300:ssa mainitaan kääntämiseen ja käänöskirjallisuuteen liittyviä dokumentteja.

5 Otto Mannisen arkisto ja käänösprosessit

Pitkäaikainen toiminta käänöskirjallisuuden parissa yhdistettynä laajaan ja monipuoliseen aineistoon tekee runoilija-suomentaja Otto Mannisesta (1872–1950) ja hänen arkistostaan monilla tavoin kiinnostavan tapauksen kääntämisen prosessien tutkimukselle. Mannisen käänöstuotanto ulottui 1890-luvulta 1940-luvun loppuun. Manninen suomensi noin 50 kirjaa, mutta näiden lisäksi käänöksiä julkaistiin myös albumeissa, kokoomateoksissa ja lehdissä. Lisäksi muiden kääntämät proosateokset saattavat sisältää Mannisen suomentamia runoja. Manninen suomensi antiikin kreikasta, pohjoismaisista kielistä, ranskasta, saksasta ja unkarista, ja hän käänsi myös suomesta muille kielille. (Kivistö 2007: 220–221.)

Otto Mannisen laaja arkisto, n. 5,5 hyllymetriä, sisältää käänöskäsikirjoitusten lisäksi myös muuta kääntämiseen liittyvää aineistoa, kuten kustannussopimuksia, käänöksiin liittyviä lehtileikkeitä ja painotuotteita sekä kirjeenvaihtoa. Käänöskäsikirjoituksia löytyy esimerkiksi *Iiaan* ja *Odyseian*, mutta myös Heine-, Petöfi-, Goethe- ja Runeberg-käänösten osalta. Arkistossa on myös Mannisen ruotsinnoksia ja saksannoksia. (SKS KIA. Otto Mannisen arkisto.)

Mannisen arkistoaineistoa on luovutettu SKS:lle eri aikoina ja tämän vuoksi myös järjestetty erissä: erillisistä luovutuksista on tehty erillisiä luetteloita. Jos siis haluaa käsityksen Mannisen koko arkiston sisällöstä, tulee tutkijan lukea läpi kaikki luettelot. Luetteloissa esiintyvät usein samat sarjat tai alasarjat. Kirjoitusprosessien analyyseista kiinnostuneille kiinnostavin sarja luetteloissa on C Käsikirjoitukset, joka sisältää lukuisia alasarjoja, kuten esimerkiksi omat alasarjat runokäsikirjoituksista, proosa-käsikirjoituksista ja käänöskäsikirjoituksista. Myös alasarja muistiinpanot saattaa hyvinkin sisältää tärkeitä tietoja kääntämisestä: luetteloita käänöksistä tai aiotuista käänöksistä, sanalistoja tai muuta muistiinpanotyyppistä kirjoitusta.

Mannisen Runeberg-suomennoksia on luovutettu arkistoon eri aikoina, eli niitä esiintyy Mannisen arkistoluettelon eri osissa. Aineistoa on eriasteisista käsikirjoitusliuskoista painettuihin, käänöksiä sisältäviin kirjakappaleisiin ja erilaisiin

¹⁴ Yksi tietue kuvaa usein yhtä käänös- tai muuta hanketta ja yhtä dokumenttia, mutta tietueiden määrästä ei voi suoraan päätellä kuvailtujen dokumenttien kokonaismäärää.

vedoksiin asti. *Vänrikki Stoolin tarinoiden* osalta arkistossa on muun muassa vuodelta 1903 peräisin oleva ruotsinkielinen laitos, jonka tyhjille sivuille Manninen on kirjoittanut suomennosluonnoksiaan.

Mannisen käsikirjoituksista voidaan tutkia geneettisen kritiikin metodein esimerkiksi runokirjoittamisen ja kääntämisen risteäviä kirjoitusprosesseja (Karhu 2010a; 2012). Laaja käänöskäsikirjoitusaineisto tarjoaa myös mittaamattomat mahdollisuudet moninaisille käänösprosessien tutkimiselle. Arkistotutkimus saattaa esimerkiksi auttaa saamaan kuvaa käänöksistä ja käänösintresseistä, jotka eivät saavuttaneet koskaan lopullista, julkaistua muotoa. Manninen on esimerkiksi luonnostellut suomennosta K. A. Tavaststjernan runosta ”Det blir så tyst mig”, vaikka ei koskaan julkaissut sitä. Suomennoksen jatkoksi samalle käsikirjoitusliuskalle on myös syntynyt hänen oman ”Mennyt päivä” -runonsa luonnos. Tavaststjernan runon ja Mannisen runon välillä on havaittavissa kiinnostavia tekstienvälisiä yhteyksiä. (Karhu 2010a.)

Mannisen arkistoaineistojen avulla päästään käsiksi myös kiinnostavaan yhteiskääntämisen ilmiöön, joka nostaa Mannisen ateljeekriitikon roolin esiin. Arkiston luettelosta löytyy nimittäin kategoria Cbb Yhteistyössä tehdyt suomennokset ja Mannisen tekemät suomennoskorjaukset, joka sisältää muun muassa seuraavanlaista aineistoa:

Calderón: La vida es un sueño. Mannisen korjausehdotuksia Helvi Vasaran käänökseen. 8 liuskaa. KOTELLO 23

Mihály Babitsin runot. Sisältää sekä Mannisen että jonkun toisen tekijän suomennoksia unkarinkielisistä runoista. 4 liuskaa. KOTELLO 23

Runosuomennos. Runo alkaa: ”Oi rauha maassa! Päivät päilyen/Käy mailleen [---]. 3 liuskaa. Alkuperäinen tekijä. I. Ks. Sisältää Mannisen muutoksia. KOTELLO 23

Aineistot osoittavat konkreettisesti Mannisen roolin käänösten taustalla. Hänelle lähetettiin käänöksiä luettavaksi, ja hän myös esitti niihin muutosehdotuksia.

Kyseisen alasarjan kuvailutiedot osoittavat hyvin luetteloissa toisinaan tavattavan luonnosmaisuuuden. Luettelot antavat tietynlaisia apuvälineitä aineistojen äärelle pääsemiseksi ja pyrkivät määrittelemään dokumentteja parhaansa mukaan. Mannisen arkiston Cbb-alarajan aineistojen osalta ei ole oltu varmoja käänösten tekijöistä ja tämä epävarmuus on kirjoitettu luetteloon auki.¹⁵ Luettelot ovatkin eräänlaisia tienviittoja, jotka pyrkivät ohjaamaan tutkijaa oikeaan suuntaan. Varsinainen aineistojen ääressä tapahtuva analyysi saattaa kuitenkin paljastaa aineistoista piirteitä, jotka eivät luettelossa näy. Luettelointi- ja kuvailutyössä ei pystytä useinkaan tunnistamaan aineistoja täydellisesti, eikä luetteloissa ole mahdollista kuvailla dokumenttien kaikkia piirteitä. Viime vuosikymmenten aikana arkistossa laaditut luettelot ovat kuitenkin erittäin tarkasti laadittuja ja kuvailtuja, ja kursorinenkin luettelo on parempi kuin ei mitään.¹⁶

Mannisen arkistossa on runsaasti Runeberg-käänösten aineistoja. Esimerkiksi eräässä arkistoyksikössä *Vänrikki Stoolin tarinoiden* käänöskäsikirjoituksia on yli 1 000 liuskaa (*Runeberg. Vänrikki Stoolin tarinat. Suomennosta ja sen esitöitä.* Kotelo 31). Mannisen arkistossa on useita kymmeniä muitakin kyseiseen teokseen liittyviä arkistoyksiköitä käsin kirjoitetuista liuskoista erilaisiin käsin kirjoitettuihin versioita

¹⁵ Hanna Karhu järjesti kyseisen osan Otto Mannisen arkistoa osana väitöskirjatutkimustaan.

¹⁶ Ks. arkistoluetteloista myös Dunderlin 2021.

sisältäviin julkaistuihin laitoksiin. Vuosikymmeniä jatkuneen kirjoitusprosessin eri vaiheissa on hiottu välillä joitain tiettyjä runoja, välillä joitain toisia. (Ks. myös Ivaska ym. 2020: 125–127.)

Tällaisten aineistojen avulla voidaan tarkastella, mitä kohtia kääntäjä on pyrkinyt muokkaamaan ja millä tavoin. Vertailemalla luonnoksia seuraavaan julkaistuun versioon voidaan tutkia myös sitä, ovatko luonnostellut muutokset päätyneet lopulta uusiin julkaisuihin. Voi nimittäin olla niinkin, että kääntäjä vain harkitsee luonnostellen erilaisia vaihtoehtoja käsikirjoituksessa, mutta ei lopulta päädykään muuttamaan jo julkaisemaansa tekstimuotoa. Geneettisen kritiikin piirissä kirjoitusta saatetaan kuvata metaforisesti polkuun ja sillä kulkemiseen liittyvin ilmauksin (Grésillon 1994: 10–11). Edellisen kaltaista ilmiötä voikin kutsua kirjoituksen kiertotieksi (vrt. mas. 10¹⁷; Karhu 2012: 88). Eri painosten välissä tapahtuva puntarointi mahdollistaa käännosten uudelleenarvioinnin. Mannisen aineistojen avulla tätä vaihetta päästään tarkastelemaan läheltä.

Esimerkiksi ”Maamme”-runon käännosprosessista on säilynyt moninaisia dokumentteja. Aineistot eivät ole aivan tyypillisimmästä päästä, sillä arkistossa on muun muassa painettu kirjakappale, johon Manninen oli muokannut suomennoksiaan. Hän oli kirjoittanut suoraan kirjan sivuille sekä punakynällä että lyijykynällä vaihtoehtoisia versioita jo painetuille runoteksteille. Hän oli jopa liimannut kirjan sivuille koneella kirjoitettua tekstiä. Tällaisissa tapauksissa lähtötekstinä ovat itse asiassa sekä varsinainen alkuteksti että edeltävät käännoversiot.

6 Arkistoaineistot eilen, tänään ja huomenna

Arkistoissa on monipuolista kääntämiseen liittyvää historiallista, aina menneiltä vuosisadoilta nykypäivään asti ulottuvaa aineistoa, jota on tutkittu verrattain vähän. Arkistoaineistojen avulla saadaan esimerkiksi tietoa kääntäjistä, jotka ovat jääneet käännoshistorian hämärään. Kirjoitusprosessien analyysin avulla voidaan tutkia, minkälaisen kirjoittamisen vaiheiden myötä käännosteos on syntynyt. Monet arkistoihin tallentuneet dokumentit, kuten sopimukset ja kirjeet, auttavat piirtämään kuvaa kääntämisestä ja siihen liittyvistä ammatillisista haasteista.

Menneisyyden lisäksi katse olisi luotava myös tulevaisuuteen. Tulevaisuuden tutkijoita varten olisi tärkeää saada talteen dokumentaatiota myös nykykääntäjien ja tutkijoiden toiminnasta, jotta tämän päivän aineistoista voitaisiin kysyä uusia ajankohtaisia kysymyksiä. Kirjallisuuden kääntämiseen liittyviä aineistoja, jotka olisi hyvä säästää jälkipolville, voikin luovuttaa SKS:n arkistoon, kunhan on ensin tutustunut arkiston ohjeisiin.¹⁷ Arkisto ottaa vastaan kirjailijoiden, kääntäjien ja muiden kulttuurivaikuttajien sekä SKS:n piirissä toimineiden henkilöiden alkuperäisaineistoja, kuten kirjeenvaihtoa, päiväkirjoja, käsikirjoituksia ja luonnoksia, piirroksia ja valokuvia sekä äänitteitä. Lisäksi arkisto vastaanottaa kirjallisten yhdistysten aineistoja.

¹⁷ Ransk. *détours*.

¹⁸ Ks. <https://www.finlit.fi/fi/arkisto/luovuta-aineistoa/luovutukset>

Sen lisäksi, että artikkelissa on kuvattu niitä mahdollisuuksia, joita arkistot tarjoavat kääntämisen ilmiöistä kiinnostuneille, siinä on pyritty avaamaan arkistojen logiikkaa ja erilaisia tiedonhaun käytänteitä. Toivommekin, että mahdollisimman moni lukija kiinnostuisi arkistoista ja niiden tarjoamista mahdollisuuksista kääntämisen jälkien tallentamiseen ja tutkimiseen.

Lähteet

Arkistolähteet

Majamaa, Raija 1991a. Kaunokirjallisuuden käännöksiin liittyvää arkistoaineistoa 1700-luvulta lähtien. 21 sivua. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto. Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma.

Majamaa, Raija 1991b. Kääntämiseen liittyvää kielitieteellistä arkistoaineistoa. 20 sivua. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto. Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma.

SKS:n arkisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma (SKS KIA). Juhani Siljon (1888–1918) arkisto. [Arkistoluettelo.]

SKS:n arkisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma (SKS KIA). Juhani Siljon arkisto.

SKS:n arkisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma (SKS KIA). Otto Mannisen arkisto.

Kirjallisuuslähteet

Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt 1997. Helsinki: Arkistolaitos. Saatavissa: <https://arkisto.fi/fi/viranomaisille/Julkishallinnon-asiakirjahallinnon-ja-arkistotoimen-ohjaus/suosituks/arkistojen-kuvailu--ja-luettelointisaaennoet> [viitattu 30.12.2021].

Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä 2015. Luonnosversio 0.2 (korjattu 25.2.2015). Saatavissa: https://arkisto.fi/uploads/Kansallisarkisto/Hankkeet/Arkistokuvailun_kansallinen_kasitemalli_02_25022015.pdf [viitattu 30.12.2021].

Cordingley, Anthony & Patrick Hersant (toim.) 2021a. *Archives de traduction / Translation Archives*. [Teemanumero.] *Meta* 66:1.

Cordingley, Anthony & Patrick Hersant 2021b. Translation archives: an introduction. *Meta* 66:1, 9–27. Saatavissa: <https://doi.org/10.7202/1079318ar> [viitattu 8.3.2022].

Cordingley, Anthony & Chiara Montini 2015. Genetic Translation Studies: An Emerging Discipline. *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 14, 1–18.

Dunderlin, Tommi 2021. Kääntäjien jäljet arkistoluetteloissa. *Vähäisiä lisiä* 27.8.2021. Saatavissa: <http://neba.finlit.fi/blogi/kaantajien-jaljet-arkistoluetteloissa/> [viitattu 29.8.2021].

Grésillon, Almuth 1999 [1994]. *Eléments de critique génétique*. Pariisi: Presses universitaires de France.

Grotenfelt, Kustavi 1885. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran käsikirjoitusten kokoelma. *Suomi. Kirjoituksia isän-maallisista aineista*. II:18, 324–367.

Hupaniittu, Outi 2021a. Arkistot ja kulttuuriperintö. Teoksessa: Outi Hupaniittu & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki: SKS, 7–18.

Hupaniittu, Outi 2021b. Asiakirjallinen kulttuuriperintö. Teoksessa: Outi Hupaniittu & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki: SKS, 21–46.

Hupaniittu, Outi & Ulla-Maija Peltonen (toim.) 2021. *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki: SKS.

Hyttinen, Elsi & Katri Kivilaakso (toim.) 2010. *Lukemattomat sivut. Kirjallisuuden arkistot käytössä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, Tiede 930. Helsinki: SKS.

Häggman, Kai 2012. *Sanojen talossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1348. Helsinki: SKS.

Häggman, Kai 2015. *Pieni kansa, pitkä muisti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura talvisodasta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1403. Helsinki: SKS.

Ilomäki, Henni, Ulla-Maija Peltonen & Hilpi Saure (toim.) 1998. *Salaamatta kirjallisia muistikuvia ja löytöjä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto.

Ivaska, Laura 2020. *A Mixed-Methods Approach to Indirect Translation. A case study of the Finnish translations of Modern Greek prose 1952–2004*. [Väitöskirja.] Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis, Ser B: Humaniora 524. Turku: University of Turku.

Ivaska, Laura, Tommi Dunderlin & Sakari Katajamäki 2021. Kääntämisen jäljet arkistoissa. [Posteri.] Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitoksen tiedepäivä 21.4.2021.

Ivaska, Laura, Sakari Katajamäki, Tiina Holopainen, Hanna Karhu, Lauri A. Niskanen & Outi Paloposki 2020. Trekstuaaliset tilat. Käännöstieteen ja tekstuaalitieteiden rajavyöhykkeellä. *MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* 13, 124–137. Toim. Ritva Hartama-Heinonen, Laura Ivaska, Marja Kivilehto & Minna Kujamäki. Saatavissa: <https://www.sktl.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/vol/mikael-vol13-2020/> [viitattu 8.8.2021].

Karhu, Hanna 2010a. Ensin oli suomennos. Otto Mannisen ”Mennyt päivä” -runon syntyprosessi. Teoksessa: Elsi Hyttinen & Katri Kivilaakso (toim.) *Lukemattomat sivut. Kirjallisuuden arkistot käytössä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, Tiede 930. Helsinki: SKS, 38–59.

Karhu, Hanna 2010b. Miten löytää neula heinäsuovasta ja auttaa muutkin sen jäljille – eli kuinka viitata arkistoaineistoihin? *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain. Tekstuaalitieteet* [erikoisnumero]. Toim. Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Mika Hallila & Samuli Hägg. 3/2010, 62–64.

Karhu, Hanna 2012. *Säkeiden synty. Geneettinen tutkimus Otto Mannisen Säkeiden runokäsikirjoituksista.* [Väitöskirja.] Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/37099> [viitattu 30.12.2021].

Kaskela, Kari (toim.) 1991. *Käännöstutkimuksen suunnittelu- ja neuvottelupäivät, Oulu 5.–6.3.1991. Raportti.* Oulu: Oulun yliopisto, Pohjoismaisten kielten laitos.

Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian aineistojen yleisluettelo. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Saatavissa: <https://www.finlit.fi/fi/arkisto/kirjallisuuden-ja-kulttuurihistorian-arkistoaineistot/tekstiaineistot/kirjallisuuden-ja> [viitattu 30.12.2021].

Kivilaakso, Katri & Suvi Ratinen 2010. Tekijän ääni. Kirjailijahaastattelut arkistoissa ja tutkimuksessa. Teoksessa: Elsi Hyttinen & Katri Kivilaakso (toim.) *Lukemattomat sivut. Kirjallisuuden arkistot käytössä.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, Tiede 930. Helsinki: SKS, 159–180.

Kivistö, Sari 2007. Otto Manninen (1872–1950). Teoksessa: H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia I.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1112. Helsinki: SKS, 220–225.

Kujamäki, Pekka 2018. Archives. Teoksessa: Lieven D’hulst & Yves Gambier (toim.) *A History of Modern Translation Knowledge. Sources, Concepts, Effects.* Benjamins translation library 142. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 247–249.

Lampela, Anssi 2016. *Johdatus suomalaisen arkistokuvailun historiaan.* TRIM Research Reports 20. Tampere: Tampereen yliopisto, TRIM. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0152-1> [viitattu 6.1.2022].

Leden, Laura 2021. *Adaption av flickskap. Normbekräftande och normbrytande i flickböcker översatta från engelska till svenska och finska 1945–1965.* [Väitöskirja.] Skrifter utgivna av Svenska barnboksintitutet 154. Helsingfors: Helsingfors universitet.

Lybeck, Jari, Jorma Vappula, Harri Rosberg, Pirkko Pirilä & Markku Mäenpää 2006. *Arkistot. Yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja.* Arkistolaitoksen toimituksia 2. Helsinki: Arkistolaitos. Saatavissa: https://arkisto.fi/uploads/Julkaisut/oppaat/asiakirjahallinnon_oppikirja.pdf [viitattu 8.8.2021].

Majamaa, Raija 1987. Kirjailijanauhoitustiedosto. Teoksessa: Ritva Haavikko & Kaarina Sala (toim.) *Kirjailijahaastattelut.* Tietolipas 103. Helsinki: SKS, 209–246.

Majamaa, Raija 1991c. Reunamerkitöjen historiaa eli kääntämisen historia 1800-luvulta lähtien. Teoksessa: Kari Kaskela (toim.) *Käännöstutkimuksen suunnittelu- ja neuvottelupäivät, Oulu 5.–6.3.1991. Raportti.* Oulu: Oulun yliopisto, Pohjoismaisten kielten laitos, 19–21.

Munday, Jeremy 2013. The Role of Archival and Manuscript Research in the Investigation of Translator Decision-Making. *Target* 25:1, 125–139.

Munday, Jeremy 2014. Using Primary Sources to Produce a Microhistory of Translation and Translators: Theoretical and Methodological Concerns. *The Translator* 20:1, 64–80.

Nordlund, Taru 2018. Kääntäjien kirjeenvaihto, suomentamisen normit ja kieli-ideologiat 1800-luvun lopun Suomessa. *Virittäjä* 122:4, 561–585.

Nunes, Ariadne, Joana Moura & Marta Pacheco Pinto (toim.) 2020. *Genetic Translation Studies. Conflict and Collaboration in Liminal Spaces*. New York: Bloomsbury.

Paloposki, Outi 2014. Arki löytyy arkistosta: arkistot ja niiden käyttö käännöstutkimuksessa. *MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* 8, 119–133. Toim. Ritva Hartama-Heinonen, Marja Kivilehto, Minna Ruokonen & Leena Salmi. Saatavissa: <https://www.sktl.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/arkisto-archive/vol-8-2014/> [viitattu 8.8.2021].

Paloposki, Outi 2017. In Search of an Ordinary Translator: Translator Histories, Working Practices and Translator–Publisher Relations in the Light of Archival Documents. *The Translator* 23: 1, 31–48.

Paloposki, Outi 2021. Translations not in the making? Rejections, disruptions and impasses in translator–publisher correspondence. *Meta* 66: 1, 73–91.

Peltonen, Ulla-Maija 2021a. Henkilöarkistot. Kuka kelpaa historiaan? Teoksessa: Outi Hupaniittu & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki: SKS, 211–247.

Peltonen, Ulla-Maija 2021b. Provenienssiperiaatteen kulmia. Kuka kelpaa historiaan? Teoksessa: Outi Hupaniittu & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki: SKS, 47–80.

Sala, Kaarina 1987. Kirjallisuusarkiston äänitekokoelmat ja niiden käyttö. Teoksessa: Ritva Haavikko & Kaarina Sala (toim.) *Kirjailijahaastattelut*. Tietolipas 103. Helsinki: SKS, 118–128.

Sala, Kaarina 2001. Kumpi oli ensin – arkisto vai kirjasto? Teoksessa: Eeva-Liisa Haanpää, Ulla-Maija Peltonen & Hilpi Saure (toim.) *Ajan taju. Kirjoituksia kansanperinteestä ja kirjallisuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjaston julkaisuja 18. Helsinki: SKS, 237–249.

Kirjoittajat

Hanna Karhu on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tutkimusosastolla toimiva kirjallisuudentutkija ja kotimaisen kirjallisuuden dosentti (Helsingin yliopisto). Karhu on tutkinut Otto Mannisen runouden syntyprosesseja ja suomenkielisen runouden yhteyksiä rekilauluperinteeseen erityisesti geneettisessä kontekstissa.

Sähköpostiosoite: hanna.karhu@helsinki.fi

Sakari Katajamäki on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Edith – suomalaisen kirjallisuuden kriittiset editiot -yksikön toimituspäällikkö ja yleisen kirjallisuustieteen dosentti (Helsingin yliopisto). Hän on tutkimushankkeen *Kääntämisen jäljet arkistoissa* (Koneen Säätiö, 2021–2025) vastuullinen johtaja.

Sähköpostiosoite: sakari.katajamaki@finlit.fi